

Kâinat ve İnsan

Man and The Universe

Ahmet ÖZDEMİR

Özet

Bir gece yolculuğunda büyük bir şehrin uzaktan ışıltılı görüntülerini hatırlayın...

Veya bir şehrayinde pırıl pırıl donatılmış büyük bir şehrin ışıklar, maytaplar, havai fişekler arasındaki rengârenk manzarasını tasavvur edin...

Bütün bu manzaraları tüm canlılığıyla birden hayalinizde canlandırmak zor mu geliyor? Öyleyse, başımızı kaldırmaya, gökyüzüne dikkatlice bakalım. Gündüz güneş sistemimizin komutanı güneşin ışığı altında gizlenen muhteşem bir yıldızlar ordusu, akşam olup da şehrayin vakti geldiğinde teker teker yerlerini alıp gözlerimiz önünde öyle manzaralar çizer, öyle nakışlar gösterir ki, insana kâinatı adeta bir bayram yeri olarak takdim ederler. Yıldızlar içinde öyleleri var ki, güneşimizden binlerce, hatta milyonlarca büyüklüktedir. İnsanlık bu yıldızların sayısını bile hesaplamaktan acizken milyarlarca yıldır devam eden bu şehrayinlerin masraf ve enerjilerini nasıl hesaplasın?

Her şeyi hikmetle yaratan Rabbimiz kâinat denizindeki bu kadar büyük manevraları hiç sebepsiz ve hikmetsiz yapar mı? Bu sayısız yıldızlar ordusu bize neyi anlatıyor, neyin bayramını yapıyor dersiniz? İnsan olarak bu soruların cevabını araştırmak görevimizdir. Bu çalışma kâinat ve insan ekseninde insanın mahiyeti ve yaratılış özellikleri ile ilgili sorulara cevap aramaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kâinat, yaratılış, insan, melek, cin, şeytan, arş, kürsi, sema, arz.

Abstract

Remember the glimmering scenes of a big city, on a night's journey. Or imagine the colorful view of the lights, sparklers and fireworks in a festival in a bejeweled city.

Is it difficult to imagine all these scenes with all their vividness? Then, raise your head, look carefully at the sky. A magnificent army of stars hidden in the daytime behind the light of the sun, the commander of the solar system; take their places one by one in front of our eyes when the festival time comes in the evening and draw such landscapes that present us the universe as a place of feast. Among the stars, there are so many that are thousands, even millions, of times larger than our sun. How can humanity calculate the costs and energies of these stars living billions of years while he is incapable of calculating even the number of these stars?

Does our Lord, who created all things with wisdom, make such great maneuvers that occur in the universe of the universe for no reason and without reason? What do you say that the army of countless stars tells us; what is this feast for? As a human being, it is our responsibility to investigate the answer to these questions. This study seeks answers to questions about the nature and creation of human being in the universe.

Keywords: *Universe, creation, human, angel, gin, satan, sky, earth.*

Giriş

Dünyaya gözünü açan her insanın zihnine hücum eden bazı esaslı sorular vardır: Ben kimim? Bu dünyada ne arıyorum? Buraya niçin geldim? Sonra nereye gideceğim? Benimle bu dünyayı paylaşan bu kadar insan ve bütün varlıklar nereden gelip nereye gidiyorlar?

Kâinatın neresine bakarsanız bakın, gereksiz yaratılmış hiçbir şeyi göremezsiniz. Her şey yerli yerinde yaratılmış, her şey sonsuz bir hikmetle takdir edilmiştir. Bugün kâinatın yaratılışına dair çeşitli teori ve hesaplamalar yapılmakta, değişik rakamlar sıralanmaktadır. Burada verilen rakamların isabetli veya isabetsiz olmasından önce önemli olan konu kâinatın yaratılmış olması gerçeğinin kabul edilmesidir. Demek ki, kâinat bir zamanlar yoktu. Yani yokluktan varlığa çıktı. Bu durumda henüz varlık mefhumunun olmadığı bir zamanda varlığı yokluğa tercih edecek yani yaratacak bir kudrete ihtiyaç vardır. Peki o kudret nedir? Bediüzzaman'ın ifadesiyle, "Vücut; mümeyyize, muhassısa, müessire olmak üzere, 'ilim, irade, kudret' sıfatlarını istilzam eder."^[1]

Bu ölçüden hareketle denilebilir ki, eşyanın meydana gelebilmesi için ilim, irade ve kudret gibi sıfatlara ihtiyaç vardır. İlim sıfatı, yaratılması söz konusu olan bir şeyin ilmen çeşitli ihtimalleri içinde düşünülmesidir. Bu ise, "mümeyyiz"lik vasfına yani eşya aleminde maddeyi birbirinden ayırt edebilme özelliğine götürür. "İrade" sıfatı ise, çeşitli ihtimaller içinde en uygununu seçip ayırmak olan "muhassısa" halini netice verir. Bu durum irade sıfatının gereğini akla getirecektir. Üzerinde karar verilen ve seçilen tarzın meydana getirilmesi "müessire" vasfının gereğidir ki, bir kudret sahibi, kudretiyle yaratmayı irade ettiği şeyi tercih ederek yaratır. Bu ise kudret sıfatını gerektirir. Bu duruma göre yokluk halinin bir tercihle varlık şekline dönüştüğü görülür. Madem varlık yokluğa tercih edilmiştir. Öyleyse, "Bu tercihi kim yapmıştır?" Bu sorunun cevabı, kâinatın yaratılışında takip edilen maksat ve gayelerin tespit ve açıklaması ile verilebilir.

Maddi âlemin nasıl ve niçin yaratıldığı, felsefe ile pozitif ilimlerin önde gelen meşguliyetlerindedir. Ayrıca eşyanın varoluş gerçeğini bir dayanağa bağlayarak açıklamak daima akli meşgul eden problemlerin başında gelir. Çünkü varlıktan söz edebilmek varlığın meydana gelmesinde gerçek etki sahibi olan ilim, irade, kudret, sem' (işitmek), basar (görmek) ve kelam (konuşmak) gibi sıfatların sahibinin varlığına inanmak mecburiyeti vardır. Bütün bu sıfatlar sonuçta hayat sahibi bir kudretin varlığını zorunlu kılar.^[2] Aksi takdirde yaratılan eşyanın ve onda hükmeden kanunların başıboş birer tesadüf eseri olduğunu kabul etmek gerekecektir. Bunun imkansızlığı Allah inancına bağlılık zaruretini karşımıza çıkarmaktadır. Eşyayı, dolayısıyla kâinatı yaratma kudretinin yalnızca Allah'ta olduğu görülür.

*Kâinatın neresine
bakarsanız
bakın, gereksiz
yaratılmış hiçbir
şeyi göremezsiniz.*

[1] Bediüzzaman Said Nursi, İşaratü'l-İ'caz, s.33

[2] Bediüzzaman Said Nursi, İşaratü'l-İ'caz, s.33

Her şey Allah'ın
izni ile zaman
nehrinde sürekli
akıyor, gayb
aleminden
gönderiliyor,
şehadet aleminde
zahiri bir vücut
giydirilip
sonra tekrar
gayb alemine
gönderiliyor.

Said Nursi, yaratılış olayına şöyle bakar:

“Şu mevcudat, irade-i İlâhiye ile seyyâledir. Şu kâinat, emr-i Rabbânî ile seyyaredir. Şu mahlûkat, izn-i İlâhî ile, zaman nehrinde mütemadiyen akıyor, âlem-i gaybdan gönderiliyor, âlem-i şehadette vücud-u zâhirî giydireliyor, sonra âlem-i gayba muntazaman yağıyor, iniyor. Ve emr-i Rabbânî ile, mütemadiyen istikbalden gelip hâle uğrayarak teneffüs eder, maziye dökülür.”^[3]

Bu ifadeler, her şeye hâkim bir iradenin kâinatı yokluktan varlığa çıkarıldığını tespit etmektedir. Varlıklar Allah'ın iradesine tabidir. Kâinat Allah'ın emri ile hareket etmektedir. Her şey Allah'ın izni ile zaman nehrinde sürekli akıyor, gayb aleminde gönderiliyor, şehadet aleminde zahiri bir vücut giydirilip sonra tekrar gayb alemine gönderiliyor. Yani Allah'ın emri ile varlıklar istikbalden günümüze uğrayıp kısa bir süre kalıp sonra maziye dökülmektedir. Adeta resmigeçit yapmaktadırlar. Aynı zamanda bunlar kayıt altına alınmaktadır. Bütün bunlar bir hikmet ve intizamla sürekli devam etmektedir. Bu manayı Bediüzzaman'ın şu ifadelerinde görüyoruz:

“Şu mahlûkatın şu seyelânı, gayet hakîmâne, rahmet ve ihsan dairesinde ve şu seyeranı, gayet alîmâne, hikmet ve intizam dairesinde ve şu cereyanı, gayet rahîmâne, şefkat ve mizan dairesinde, baştan aşağıya kadar hikmetlerle, maslahatlarla, neticelerle ve gayelerle yapıyor. Demek, bir Kadîr-i Zülcelâl, bir Hakîm-i Zülkemat, mütemadiyen tavaif-i mevcudatı ve her tafiye içindeki cüz'iyatı ve o taifelerden teşekkül eden âlemleri, kudretiyle hayat verip tavzif eder, sonra hikmetiyle terhis edip mevte mazhar eder, âlem-i gayba gönderir, daire-i kudretten, daire-i ilme çevirir.”^[4]

Bu sözlerden varlık gerçeği ve üzerinde tasarruf etme hakkının Allah'ın yaratıcı kudretine ait olduğunu anlıyoruz. Her şey bilinerek hikmet ve intizam dairesinde, şefkat ve ince ölçülerle, baştan sona kadar hikmetlerle, faydalarla ve yüksek gayelerle yapılmıştır. En büyük şeyde ne kadar intizam varsa, en küçük şeyde de o kadar intizam vardır. Varlık gruplarına ve parçalarına kudretiyle hayat verip görevlendirir, sonra hikmetiyle asker gibi terhis eder, gayb alemine gönderir. Bir bakıma kudret dairesinden ilim dairesine alır. Eşyanın yokluktan varlığa çıkması ve bunun büyük bir intizam içinde düzenlenmesi, kâinatta muktedir bir gücün hükmettiğine en büyük delildir. Bu gerçek de ancak tek bir Allah inancıyla açıklanabilir. Şu ayet yaratılış hakkındaki hareket noktamızı teşkil etmektedir:

“Ne suretle Allah'ı inkâr ediyorsunuz? Halbuki, sizin hayatınız yoktu, O size hayatı verdi, sonra sizi öldürecek, sonra yine size hayat verip diriltecektir. Nihayet O'na rücu edip gideceksiniz.”^[5]

[3] Bediüzzaman Said Nursi, Mektubat, s. 404

[4] Bediüzzaman Said Nursi, Mektubat, s. 404-405

[5] Bakara Suresi, 28

Yaratılıştan amaç, Allah'ın yarattığı eserlerindeki sanatı görmek ve göstermek istemesidir.^[6]

Yaratılış konusu, düşünen insanlığın en eski meselelerinden biri, belki de birincisidir. Kendini tabiattan ayrı ve bağımsız bir varlık olarak hisseden her insan, ilk iş olarak kendi aslını, insanlığın aslını düşünecek ve soracaktır. Bu konuda elde edeceği bilgi, kişiyi ister istemez, etrafını saran fiziki çevrenin, yani dünyanın, göklerin, ay, güneş ve yıldızların da aslını sormaya sevk edecektir. Eğer meraklı ise!

Her gün gözümüz önünden sayısız kabileler gelip geçiyorlar. İşte o kabilelerden birisi de insanoğludur. İnsanoğlu, büyük bir kervan ve muazzam bir kabile gibi mazinin derelerinden gelip, vücut ve hayat sahralarında misafir olup, istikbalin yüksek dağlarına ve süslü bağlarına yönelerek kabile kabile arkasından peş peşe yürümektedir.

“Sultan-ı Ezeli, bütün mevcudatı içinde biz insanları seçmiş ve emanet-i kübrayı bize vermiştir. Biz, haşır yoluyla saadet-i ebediyeye müteveccihen hareket etmekteyiz. Dünyadaki işimiz de o saadet-i ebediye yollarını temin etmekle re'sü'l-malımız olan istidatlarımızı nemalandırmaktır.”^[7]

Sanatlı bir eser yapılmadan önce tasarlanıp planlanır ve projeleri çizilir. Bu işin kader safhasıdır. Kaderi tayin edilmiş eserin varlık alemine çıkması için, yapılması gereklidir. Bu da işin kudret safhasını teşkil eder. Bunun için insan gücü, gerekli materyal ve mali imkanların olması gerekir. Kâinatın Yaratıcısı için bu safhalara ihtiyaç yoktur. Bütün bunlar “kaf-nun” fabrikasında gerçekleşir. Yani “ol” deyince bir anda olur.

Kâinatın ilk başlangıcını araştıran insan zihni orada kalmayıp, bunun tabii sonucu olan bir başka soruya geçerek “sonumuz ne olacak, nereye gidiyoruz” diyecektir. Özetle doğumla başlayıp, ölümle noktalanmış bir hayat kederine tâbi insanoğlu başlangıcını ve sonunu hep sora gelmiştir: “Nereden geldik, neciyiz, nereye gidiyoruz, bu dünyadaki işimiz nedir?”

Tarih boyunca bu sorulara cevap olacak görüşler ortaya atılmıştır. Tesadüfle başlatıp mutlak bir sonla tamamlayan, insanlığın encamını yokluğa atan maddeci felsefi görüşler olduğu gibi, ruhun ezeliyetini kabul eden ruhçu görüşler de olmuştur. Tarih mezarlığı bu görüşlerin enkazları ile doludur. İnsanlığı mutlu etmek için ortaya atılan bu görüşler, birbirini yok etmek için uğraşmışlardır. Müsbet hareket edemeyenlerden müsbet sonuç beklenir mi?

Dinler de insanlığın cevaplandırmakta zorlandığı bu sorulara cevap vermek için vardır. Kâinatta nizam ve intizam varsa tesadüf yoktur. Din tesadüfi başlangıç reddeder. Kâinatta bir anlamda tesadüfe tesadüf edilmez. “Bir saat intizamıyla belki daha dakik ve hassas çalışan Güneş Sistemi'miz

*Yaratılıştan amaç,
Allah'ın yarattığı
eserlerindeki
sanatı görmek
ve göstermek
istemesidir.*

[6] Bediüzzaman Said Nursi, Lem'alar, s. 916

[7] Bediüzzaman Said Nursi, İşaratü'l-İ'caz, s.28-29

Bir köy muhtarsız
olmaz, bir
iğne ustasız
olmaz, sahipsiz
olamaz, bir harf
kâtipsiz olamaz;
biliyorsun.
Nasıl oluyor ki,
nihayet derecede
muntazam
şu memleket
hâkimsiz olur?

ve kâinat çok usta bir yaratıcının elinden çıkmıştır” der. Sağduyu sahipleri varlıklar arasındaki itme ve çekme kuvvetleri şeklinde tezâhür eden irtibâtı, birbirine zıt ve şuarsuz unsurların hayatın devamında ortaya koydukları iş birliği ve tamamlayıcılığı kâinatın parçaları arasındaki dakik ve hassas intizamı, bunların bir elden çıktığına, ustalarının çok mâhir ve kâdir olduğuna, yaratma işini irâde ve şuurla yaptığına delil kabul eder. Şöyle düşünelim:

“Bir köy muhtarsız olmaz, bir iğne ustasız olmaz, sahipsiz olamaz, bir harf kâtipsiz olamaz; biliyorsun. Nasıl oluyor ki, nihayet derecede muntazam şu memleket hâkimsiz olur?”^[8]

Varlıklar âlemi, “Nur-u Muhammedi” tâbir edilen bir ilk maddeden yaratılmıştır. Kadir olan Allah’ın “Ol!” emri ile bir anda, yaratılış ağacının çekirdeği durumundaki Nur-u Muhammedi’den ilk varlık filizi ortaya çıkmıştır. Bu filiz tıpkı bir ağaç gibi büyüyerek, sonunda insan meyvesini verecek mükemmelliğe erişir. Peygamber Efendimiz, yaratılışın bu tekâmül seyri içerisinde meyvelerin meyvesidir.

İslam, yaratılışla ilgili konuların başlangıcını Hz. Muhammed (a.s.m.)’ın nuru ile sonucunu Hz. Muhammed (a.s.m.)’ın zatı arasındaki safhaları ve halkaları ana hatlarıyla aydınlatacak şekilde yapar, bazı ipuçları verip felekeler sunar, fakat ayrıntılara girmez. Ortaya konulan özetler ve sonuçlar, dünün müneccimleriyle bugünün astrolog ve faraziyecilerinin safсата ve fantaziyelerine kapılmayı önleyecek derecede açıklık ve zenginliktedir.

Yaratılış

Önce insanın yaratılışından, cin ve şeytanın, dünyanın yaratılışından, sema ve arşın yaratılışına kadar birçok meselede rivayet edilen hadislerden bazılarına bakalım:

“Başlangıçta Allah vardı, O’ndan önce başka bir şey yoktu. O’nun Arş’ı suyun üzerinde bulunuyordu. Sonra gökleri ve yeri yarattı. Sonra zikir (denen kader defterinde ebede kadar cereyan edecek) her şeyi yazdı.”^[9]

“Ömer İbnu’l-Hattâb dedi ki: (Bir gün) Resûlullah (asm) aramızdan doğrularak mahlûkâtın ilk yaratılışından başlayarak (geçmiş olan ve gelecek olan bütün safhaları) cennet ehlinin cennete, cehennem ehlinin cehenneme girmesine kadar anlattı. Bunu bir kısmı öğrendi, bir kısmı unuttu.”^[10]

Buradan anladığımız temel fikirler şunlardır:

- Hiçbir varlık yok iken Allah vardı.
- Önce suyu ve su üzerinde Arş’ı yarattı
- Sonra gökleri ve arzı yarattı.

[8] Bediüzzaman Said Nursi, Sözlür, s.83

[9] Buhârî, Megâzî, 67, 74, Tirmizî, Menâkıb, 3946.

[10] Buhârî, Bed’ul-Halk 1.

- Meydana gelecek yaratılış fiillerini önceden kader kitabında yazdı. Olaylar bu yazıya göre meydana gelmekte ve hiçbirinde tesadüf eseri yoktur.
- Resûlullah (asm), insanların merâkı ve sorması üzerine başlangıç ve sonuçla ilgili açıklamalar yapmıştır.

Hadislerden elde edilen bu özet bilgiler, mü'mini, eşyanın ve âlemin ve hattâ beşeriyetin başlangıcı konusunda insanlığın merakını bir kısım boş tahminlerle tatmine çalışan nazariyecilerin ağına düşmekten kurtarmaya yeterlidir.^[11]

Kürsü ve Arş

Kürsü kelimesi Kur'ân'da 2 yerde geçer. Biri İlahî kürsüyü konu edinir. Sadece İlahî Arş'ın zikri 22 yerde geçer. Esas itibariyle maddî, dünyevî eşyaları ifade eden bu kelimelerin Cenab-ı Hakk'a nispeti düşündürücüdür. Bunlardan İlahî amaç nedir?

Öncelikle şunu belirtelim: Kur'ân bir astronomi, bir coğrafya kitabı değildir. "Kur'ândaki anasır-ı esasiye ve Kur'an'ın takip ettiği maksatlar tevhid, nübüvvet, haşir, adalet ile ibadet olmak üzere dördttür."^[12] Yani Kur'an'ın ilk gâyesi, Allah'ı tanıtmak, bize kulluk vazifelerimizi öğretmektir. Çünkü bir ayette^[13] insanların ve cinlerin dünyaya gönderilmelerinin hikmeti ve gayesi "Halik-ı Kâinat'ı tanımak ve O'na iman edip ibadet etmektir."^[14]

İnsanlar başı boş değildir, hayatının her anından hesap verecektir. Kur'an bu aslı maksatları işlerken, ayrıntı olarak ilmin, terakkinin, tekniğin bazı ipuçlarını da vermekte ve işâretlerde bulunmaktadır. Böylece her devirde insanlar Kur'ân-ı Kerim'i her konuda rehber yapabilmekte, mucize bir kitap olduğunu güçlendirmektedir. Zaman ihtiyarladıkça Kur'an gençleşiyor.

Kur'ân, Allah'ın kâinat üzerindeki İlahî hâkimiyetini bu tâbirlerle ifade etmektedir. Zira âyette, Cenab-ı Hakk'ın gücünü ifade zımnında: "Allah'ın kürsüsü gökleri ve yeri içine alacak şekilde geniştir, onların korunup gözetilmesi O'na ağır gelmez"^[15] buyurulmaktadır.

Müfessirler, "Allah'ın kürsüsü, O'nun ilmi ve kudretidir" diye açıklayarak, lügat mânasının zihinde meydana getirebileceği Allah'a madde, mekân ve şekil izafesi gibi olumsuz anlamları ortadan kaldırmaktadır.

Arş da, Kürsü gibi, İlahî saltanatı ifade eden bir tâbirdir. Bir âyette, Allah "Arş üzerine hükmünü icra eden ve tüm kainatı yerli ve yerinde tedbir ve idaresini görendir."^[16], bir başka âyette de Allah'ın, "Büyük Arş'ın sahibi olduğu"^[17] ifade edilir. Bu iki mâna Kur'an'da birçok defa tekrar edilir.

"Kur'an'daki anasır-ı esasiye ve Kur'an'ın takip ettiği maksatlar tevhid, nübüvvet, haşir, adalet ile ibadet olmak üzere dördttür." Yani Kur'an'ın ilk gâyesi, Allah'ı tanıtmak, bize kulluk vazifelerimizi öğretmektir.

[11] İbrahim Canan, Hadis Ansiklopedisi, 5:328-330

[12] Bediüzzaman Said Nursi, İşaratü'l-İ'caz, s.28

[13] Zariyat Suresi, 56

[14] Bediüzzaman Said Nursi, Şualar, s. 166

[15] Bakara Suresi, 255

[16] Yunus Suresi, 3

[17] Müminun Suresi, 86

*“Nefsîmi kudret
elinde tutan Zat’a
kasem ederim,
yedi sema ve yedi
arz, Kürsü’nün
yanında, çöl bir
arâziye atılmış
bir (demir)
halkadan başka
bir şey değildir.
Arş’ın Kürsü’ye
olan üstünlüğü
de, tıpkı bu
çölün o halkaya
üstünlüğü
gibidir”*

Kürsî ve Arş’ın İlahî kudretin büyüklüğünü ve dolayısıyla bütün varlıkların İlahî murakebe ve kontrolün içinde kaldığını anlatmak amacını tamamlamak üzere başka açıklamalara da yer verilmiştir: Kürsü, yedinci semadan sonra gelmektedir. Fakat son sınır değildir. Onu da Arş kuşatmıştır.

Resûl-i Ekrem (asm) buyururlar ki: “Nefsîmi kudret elinde tutan Zat’a kasem ederim, yedi sema ve yedi arz, Kürsü’nün yanında, çöl bir arâziye atılmış bir (demir) halkadan başka bir şey değildir. Arş’ın Kürsü’ye olan üstünlüğü de, tıpkı bu çölün o halkaya üstünlüğü gibidir”^[18]

Bu açıklamalardan, top şeklinde bir kâinat tasviri ortaya çıkmaktadır. Eski müfessirlerimiz, daha çok kubbe kelimesini kullanarak bu mânaya işâret ederler. Merkezde arz ve sâbit yıldızların mahalli olan birinci sema, bunu tâkiben sırayla diğer altı sema, sonra Kürsü, en dışta Büyük Arş gelmektedir ve Büyük Arş, Kürsü’yü kuşatmaktadır. Bunlar üst üste değil, iç içe ve kürevîdir.

Allah’ın Arş’ı istivâsı, O’nun bu hadsiz genişliğe hâkimiyetini ifâde eder. İnsan aklının alamayacağı, hayalinin tasavvur bile edemeyeceği sonsuzluk, Allah’ın büyüklüğü yanında, dünya sultanlarının ayak koydukları tahta parçası gibi kalmakta, hiçliğe münce olmaktadır. O Allah, Kur’an-ı Kerim’in ifadesiyle, “düşen bir yapraktan bile haberdar olacak kadar”^[19] kâinatın her noktasına ilmiyle, kudretiyle, tasarrufuyla hâkimdir, çünkü Büyük Arş’ı istiva etmiştir.^[20]

Allah’a Mekân yakıştırmak mı?

Kur’an ve hadislerde, Allah’ın hâkimiyetini ifâde için gelen tâbirlerden Allah’a mekân yakıştırmak, O’nu insana benzetmek gibi, İslâm inancına uymayan anlamlar ortaya çıkarmaktadır. Kur’an âyetleriyle de tesbit edildiği üzere Zât-ı İlahî’nin eşi benzeri yoktur, zihinler O’nu tasavvurdan âcizdir. O’nu zaman, mekân, şekil gibi kayıtların hiçbirine tâbi kılamayız. Gözle görülmeyen, hayalle tasavvur edilemeyen, gaybî, İlahî varlığı kavrayabilmemiz için Kur’an ve hadisler, bâzı teşbihlere yer vermiştir. İşte Kürsî ve Arş teşbihleri bunlardandır. Bilindiği gibi teşbih ve temsiller ağır hakikatleri akla yakınlaştırmak için kullanılır. Biz bu teşbihler sayesinde bir kısım İlahî hakikatleri kavrayabilmekteyiz. Yanlış anlaşılma olmasın diye bunlara yer verilmeseydi Allah tamamen meçhulümüz olarak kalacaktı. Öyle ise, bu çeşit ifâdeleri te’vîl ederek, kastedildikleri mânada anlamak gerekir. Nitekim ilk dönem âlimleri de öyle yapmışlardır.^[21]

Kur’anda, Allah’ın bize, “şah damarımızdan daha yakın” olduğu haber verilir. Bir başka âyette “Secde et, O’na yaklaş” emriyle bizim O’ndan uzaklığımız ifâde edilir. Yakınlık içinde uzaklık! Bu zıtlar ancak iman mantığıyla

[18] İbnu Kesir, Tefsir 1, 550

[19] En’âm Suresi, 59

[20] İbrahim Canan, aynı eser, 5: 332-333

[21] İbrahim Canan, aynı eser, 5: 333-334

tevhîd içinde kavranır, Aristo mantığıyla değil. Biz güneşten binlerce km. uzaktayız. Ama güneş bize çok yakındır. Başımızı kaldırdığımızda güneşi tepemizde görebiliriz.

Yapmasını ve yaratmasını kavramaktan akılların âciz kaldığı Allah çok mukaddestir!

Yaratılıştan amaç

İnsanın önemi ayette şöyle açıklanır: “Yeryüzünde ne varsa sizin için yaratan O’dur. Sonra iradesini semaya yöneltti de gökleri yedi tabaka olarak tanzim etti. O Allah her şeyi hakkıyla bilendir.”^[22]

Bu ayette şuna işaret edilmektedir: “İnsanın pek yüksek bir kıymeti olmasaydı, semavat ve arz onun istifadesine muti ve musahhar olmazdı. Ve keza, insan ehemmiyetsiz olsaydı, mahlukat onun için halk edilmezdi. Eğer insan ehemmiyetsiz ve kıymetsiz olsaydı, o vakit insan, mahlukat için halk olunacaktı. Ve keza, insanın Halik’i yanında mevkii pek büyük olduğu içindir ki, alem-i dünyayı kendisi için değil, beşer için; beşeri de ibadeti için halk etmiştir.”^[23]

Rabbimizi bize tarif eden üç büyük tarif edici, Kâinat kitabı, Resul-i Ekrem (asm) Efendimiz ve Kur’an-ı Kerim’dir.

Dünya inkâr ve cehalet bataklığına düşmüş, insanlık vahşet ve dehşet içinde yüzüyordu. Her gece dünya semasını bir şehrayın gibi süsleyen yıldızlar, her sabah dünyaya ışık ve hayat veren güneş, her bahar yeniden dirilen dünya, üzerlerinde yazılı manaları okuyacak bir çift göz bulamadan geçip gidiyordu. Kur’an-ı Kerim yeryüzüne indirilince insanlar kâinat kitabını okumaya başladılar. Kur’an, asırları örten karanlıkları ayetleriyle birer şimşek gibi delip geçti. Ülfet, alışkanlık perdesini yırttı, gözümüzün önündeki varlıkların ve olayların anlamlarını açığa çıkardı.

Güneşi insanlığa gösterip “Bu Rabbinizin ayetidir, O’nun emriyle size ışık ve hayat verir. O’nun emriyle yanar, O’nun emriyle söner. O’nu övüp O’nu tesbih eder” dedi.

Sonra ayı gösterip “Bu sizin kandiliniz ve takviminizdir, Rabbinizin emriyle gecenize nur saçar, size vaktinizi bildirir; takvimcilik yapar. O’nun emriyle aydınlanır, O’nun emriyle aydınlatır. O’nun emriyle her gece şekilden şekle girer, O’nu övüp O’nu tesbih eder” dedi.

Arkasından yıldızları gösterip “Hem gecenin karanlığında hem inkâr ve cehalet karanlıklarında yolunuzu onlarla bulursunuz” dedi.

Kur’an gökyüzünü gösterip “Bulutlara bakın! Rahmetimizi müjdelemek için koşarak size gelen rüzgâra bakın. Korku ve ümit içinde size gösterdiğimiz şimşeye, gök gürültüsüne bakın. Nasıl bağırarak konuşuyor? Kuşların cıvıldaşmalarıyla, denizlerin dalgalarıyla, yaprakların hışırtılarıyla Allah’ı tesbih ettikleri gibi gökyüzünü de böyle konuştururuz” dedi.

*Rabbimizi bize
tarif eden üç
büyük tarif edici,
Kâinat kitabı,
Resul-i Ekrem
(asm) Efendimiz
ve Kur’an-ı
Kerim’dir.*

[22] Bakara Suresi,29

[23] Bediüzzaman Said Nursi, İşaratü'l-İ'caz, s. 387-388

*“Ey kendini
insan bilen insan!
Kendini oku...
Yoksa hayvan ve
camid hükmünde
insan olmak
ihtimali var.”*

Göklerde ve yerde ne varsa hepsini teker teker gözler önüne serdi. “Rahman’ın yarattığında nizamsızlıktan eser göremezsin” dedi. Gözü şahit yapıp akla yol gösterdi. Hükmünü akıllara tasdik ettirip vicdanlara seslendi.

Haydi göklerde ve yerde gözünüzü gezdirin. Bakın, her şey nasıl yerli yerine konmuş. Demek ki, bunları yapan, adaletle iş görüyor. Öyleyse siz de adil olun. Yoksa zulmünüz cezasız kalmaz. Bunları veren, ancak bütün alemlere hükmü geçen bir Yaratıcı olabilir. Demek ki, sizin acizliğiniz ve zayıflığınız, O’nun rahmetine bir vesiledir. Öyleyse siz de aranızda zayıf olanların yardımına koşun. Yoksa kendinizi rahmetten mahrum bırakırsınız.

“Ey kendini insan bilen insan! Kendini oku... Yoksa hayvan ve camid hükmünde insan olmak ihtimali var.”^[24]

Özetle, insan müstesnadır, seçkin bir makama sahiptir. Yani “özel” olarak yaratılmış ve varlıkların en şerefisi olarak dünyaya gönderilmiştir. Bu kadar masrafın elbette bir karşılığı olmalıdır.

Kâinatın ve dolayısıyla insanların yaratılışındaki hikmet ve gaye, “Ben, cinleri ve insanları ancak bana iman ve ibadet etsinler diye yarattım.”^[25] ferman-ı celilince, ibadettir. Hamd ise, ibadetin icmalî bir sureti ve küçük bir nüshasıdır ve bu makamda zikri, hilkatîni tasavvur etmeye işarettir.

“Cenab-ı Hak, insanı, kâinata cami bir nüsha ve on sekiz bin alemleri havi şu büyük alemin kitabına bir fihrist olarak yaratmıştır. Ve Esmâ-i Hüsnâdan her birisinin tecellîgahı olan her bir alemde bir örnek, bir numune, insanın cevherinde vedia bırakmıştır.”^[26]

“Görmek, görünmek ise, müştağ seyirci, mütehayyir istihsan edicilerin vücudunu ister. Hüsün ve cemâl ebedî, sermedî olduğundan, müştağların devam-ı vücudlarını ister.”^[27]

Allah’ın kendi eser ve sanatlarını görmek ve göstermek için varlıkları yaratmış olması yaratılış amacını teşkil etmekte, bu yaratılış ise Allah’ın yaratıcı iradesiyle ve “düşünülen ihtimallerin en güzel şekliyle”^[28] yaratılmış olmasıdır. Bu sebeple tabiat veya tesadüfe dayandırılan bir “yaratıcı irade” aramaya imkân yoktur. Yaratılış olayı, nizam ve intizam içinde kendisini gösteren şuurlu bir fiildir. Bu inanç ışığında yaratılış olayı tek ve mutlak istinadını Allah’ın yaratıcı iradesinde bulabilir.^[29]

Tabiat dedikleri

İslam dışı inançlarda yaratılış olayının kaynağı olarak görülmesi istenen tabiat mefhumunun asıl mahiyetinin ne olduğu konusunda Said Nursi’nin

[24] Sözler, s. 767

[25] Zariyat Suresi, 56

[26] Keşfü’l-Hafa, 2:132

[27] Bediüzzaman Said Nursi, Sözler, s. 117

[28] Bediüzzaman Said Nursi, Muhakemat, s. 54

[29] Safa Mürsel, Devlet Felsefesi, s. 53

tespitleri bize yol göstermektedir. Onun açıklamasına göre, tabiat bizzat yaratılmış bir varlık olarak ele alınmalıdır. Tabiat, kanun koyucu bir iradeye sahip olmadığı gibi herhangi bir etki ve icat kabiliyetine de sahip değildir. Bediüzzaman'ın, tabiat, kuvvet ve kanunun mahiyeti hakkında sorulan soruya cevabı şöyledir:

“Tabiat, alem-i şehadet denilen cesed-i hilkatın anasır ve azasının ef’alini intizam ve rapt altına alan bir şeriat-ı kübra-yı İlahiyedir. İşte şu şeriat-ı fitriyedir ki, ‘sünnetullah’ ve ‘tabiat’ ile müsemmadır. Hilkat-i Kâinata cari olan kavanin-i itibariyesinin mecmu ve muhassalasından ibarettir. Kuva dedikleri şey, her biri şu şeriatın birer hükmüdür. Ve kavanin dedikleri şey, her biri şu şeriatın birer meselesidir...”^[30]

Tabiatta gördüğümüz kuvvetler ve kanunlar her biri şeriatın birer hükmü ve meselesidir. Bu bakımdan bunları tabiat veya tesadüf gibi şeylere vermenin imkân ve ihtimali yoktur. Tabiata böyle bir şey vermek, yalnızca Allah’ı inkâr arzusuyla açıklanabilir. Allah’ın eserlerinin, tabiatından çıktığını kabul etmek mümkün değildir. Tabiat kısaca şöyle tarif edilebilir:

“Tabiat dedikleri şey, olsa olsa ve hakikat-i hariciye sahibi ise, ancak bir san’at olabilir, sâni (sanatkâr) olamaz. Bir nakıştur, nakkaş olamaz. Ahkâmıdır, hâkim olamaz. Bir şeriat-ı fitriyedir, şâri’(kanun koyucu) olamaz. Mahlûk bir perde-i izzettir, hâlık olamaz. Münfail bir fitrattır (yaratılmış bir varlıktır), fâtır (yaratıcı) bir fâil olamaz. Kanundur, kudret değildir, kadîr olamaz. Mistardır (alet), masdar (kaynak) olamaz...”^[31]

Bu ifadeler tabiatın da bir irade ile yapılmış kanunlar bütünü olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla tabiat kendisi kanundur; kanun yapacak iradeye ve yaptığı kanunu icra edecek kudrete sahip değildir. Tabiatın üzerinde başka bir iradenin hükmü, kanun şeklinde tecelli etmektedir. Böyle bir kanunun koyucusu ise, insanın ve tabiatın üstünde ilim ve kudrete sahip ve mutlak bir iradeye sahip olmalıdır. Böyle bir iradenin sahibi ise ancak Allah’tır.

Yaratılış şekilleri

Maddenin yaratılışını ve mahiyetini Allah’ın ilim, irade ve kudretine bağladıktan sonra, yaratılışın da iki yönde meydana geldiğini görüyoruz. Bediüzzaman bunu şöyle açıklamaktadır:

“Kadîr-i Mutlakın iki tarzda, hem ibdâ’, hem inşa suretinde icadı var. Varı yok etmek ve yoğu var etmek en kolay, en suhuletli, belki daimî, umumî bir kanunudur. Bir baharda, üç yüz bin envâ-ı zihayat mahlûkatın şekillerini, sıfatlarını, belki zerratlarından başka bütün keyfiyat ve ahvallerini hiçten icad eden bir kudrete karşı “Yoğu var edemez” diyen adam, yok olmalı!”^[32]

[30] Bediüzzaman Said Nursi, Mesnevi-i Nuriye, s. 390-391

[31] Bediüzzaman Said Nursi, Lem’alar, s. 438

[32] Bediüzzaman Said Nursi, Lem’alar, s. 451-452

*Tabiatta
gördüğümüz
kuvvetler ve
kanunlar her
biri şeriatın
birer hükmü
ve meselesidir.
Bu bakımdan
bunları tabiat
veya tesadüf gibi
şeylere vermenin
imkân ve ihtimali
yoktur.*

Allah'ın yaratıcı iradesi, eşyayı yoktan var etmekle maddenin ezeli olmadığını da göstermektedir. İkinci yaratılıştta var olan bazı maddeler birleştirilmekte, yeni bir terkiple yeni bir mahiyet ve hüviyette meydana gelmektedir.

Allah'ın yaratıcı iradesi, eşyayı yoktan var etmekle maddenin ezeli olmadığını da göstermektedir. İkinci yaratılıştta var olan bazı maddeler birleştirilmekte, yeni bir terkiple yeni bir mahiyet ve hüviyette meydana gelmektedir. Aynı zamanda Allah'ın "Esmâ-i Hüsnâ" dediğimiz güzel isimlerinden her biri, gereğine uygun yaratılan eşyada tecelli etmektedir. Mesela, bahar mevsiminde hava, su, toprak ve güneş gibi unsurların bir araya gelmesiyle şekillenen bir ağaç yeni bir terkinin eseridir. Ağacın adlarını saydığımız unsurların terkinin ile şekillenmesi bu ikinci tarzdaki yaratılışın örneği olmaktadır. Dikkat edilirse, aynı ağaçta görülen yaprakların şekil, tad, koku, lezzet ve renk gibi özellikleri her yıl yeniden yaratıldıkları için birinci tarzdaki yaratılış şeklini göstermektedir.

Kur'an'da göklerin ve yerin altı günde,^[33] dünyamızın ise iki günde^[34] yaratıldığı haber verilmektedir. Bazıları kâinatın binlerce yılda meydana geldiğini ileri sürerek, Kur'an'ın bu hükmünü eleştirmeye çalışırlar. Halbuki burada "gün" diye söz konusu edilen zaman süresi, bizim anladığımız 24 saat ile ifade ettiğimiz dünya günü değildir. Bu zaman dilimi dünyanın dönüşü ile ilgilidir. Kaldı ki, bu ifade dünyanın her yerinde de aynı değildir. Dünya dışında hareket eden yıldızlarda gün kavramı dünyanın ölçülerine göre binlerce kat fazladır. Bu durumda "gün" kavramı görecelidir.

Şu hâlde ayetlerde geçen "gün" tabiri, süresini Allah'ın bildiği bir "devir" anlamındadır. Yani Allah gökleri ve yeri altı devirde yaratmıştır. Dünyamız ise iki devirde teşekkül edip bugünkü şeklini almıştır. Allah, ilk önce su gibi akıcı olan ve kâinatın her tarafını kuşatan esir maddesini yaratmıştır. Gökler ve dünya da bu esir maddesinden yaratılmıştır. Bediüzzaman bu konuda şöyle demektedir:

"Gökler ve yer bitişik iken Biz onları birbirinden koparıp ayırdığımızı görmezler mi?"^[35] ayeti ikisinin bir maddeden beraber halk edilmiş ve sonra birbirinden ayırd edilmiş olduklarını gösteriyor. Şeriatın nakliyatına nazaran, Cenab-ı Hak bir cevhereyi, bir maddeyi yaratmıştır, sonra o maddeye tecelli etmekle bir kısmını buhar, bir kısmını da mayı kılmıştır. Sonra mayı kısmı da, tecellisiyle tekasüf edip zebed (köpük) kesilmiştir. Sonra arz veya yedi küre-i arzıyeyi o köpükten halk etmiştir. Bu itibarla, her bir arz için hava-i nesimiden bir sema hasıl olmuştur. Sonra o madde-i buhariyeyi bast etmekle yedi kat semavatı tesviye edip yıldızları içine zer'etmiştir ve o yıldızlar tohumuna müştemil olan semavat, in'ikad etmiş, vücuda gelmiştir."^[36]

Buna göre kâinatın yaratılışına kaynaklık eden "cevhere" bazı değişimlere tabi tutulmuş, bir kısmı buhar, bir kısmı ise sıvı hale gelmiştir. Mayı kısmı yoğunlaşmış köpük haline getirilerek arz ve yedi tabaka yer yaratılmıştır.

[33] Hüd Suresi, 7

[34] Fussilet Suresi, 9

[35] Enbiya Suresi, 30

[36] Bediüzzaman Said Nursi, İşaratü'l-İ'caz, s. 391

Dünyamızın meydana gelişi hakkında pozitif ilimlerin ortaya attığı Laplace Teorisi şöyledir:

“Görmekte olduğumuz manzume-i şemsiye (güneş sistemi) ile tabir edilen güneşle ona bağlı yıldızlar cemaati, basit bir cevhere imiş. Sonra bir nevi buhara (gaz kütlesi) inkılap etmiştir. Sonra o buhardan, mayi-i nari (sıvı ateş) hasıl olmuştur. Sonra o mayi-i nari, burudetle tasallub etmiş, yani katılaşmış; sonra şiddet-i hareketiyle bazı büyük parçaları fırlatmıştır. O parçalar tekasüf ederek (yoğunlaşarak) seyyarat olmuşlardır; şu arz da onlardan biridir.”^[37]

Bu iki açıklama arasında şöyle bir bağlantı kurulabilir:

“Gökler ve yer bitişik iken...”^[38] mealindeki ayetin işaret ettiği ve pozitif ilmin de tasdik ettiği gibi, güneş sistemi ile dünyamız, Allah’ın kudretiyle esir maddesinden yoğrulmuş bir hamur şeklinde birbirine bitişikti. Esir maddesi, mevcudata nazaran akıcı bir su gibi mevcudatın aralarına nüfuz etmiş bir maddedir. “Arş su üzerindedir.”^[39] ayeti, şu esir maddesine işaret etti ki, Cenab-ı Hakkın arşı, su hükmünde olan şu esir maddesi üzerinde imiş. Esir maddesi yaratıldıktan sonra, Saniin ilk icadlarının tecellisine merkez olmuştur. Yani esiri halk ettikten sonra, cevahir-i ferde kalbetmiştir. Sonra bir kısmını kesif kılmıştır ve bu kesif kısımdan, meskûn olmak üzere yedi küre yaratmıştır. Arz, bunlardandır.

İşte arzın, hepsinden evvel tekasüf ve tasallub etmekle acele kabuk bağlayarak uzun zamanlardan beri menşe-i hayat olması itibarıyla, hilkat-i teşekkülü, semavattan evveldir. Fakat arzın bast edilmesiyle nev-i beşerin taayyüşüne elverişli bir vaziyete geldiği, semavatın tesviye ve tanziminden sonra olduğu cihetle, hilkati, semavattan sonra başlarsa da, bidayette, mebd’de ikisi beraber imişler. Binaenalahaza, o üç ayetin aralarında bulunan zahiri muhalefet, bu üç cihetle mutabakata inkılap eder.”^[40]

Dünya ve diğer gezegenler güneşle bir bütün halinde bulunuyordu. Bu haliyle bütün yıldızların ve güneş sisteminin bu mayiden yaratıldığı sonucu çıkmaktadır. Buhar hale gelen kısımdan ise, yedi kat sema yaratılmıştır. Yıldızlar burada yerini almıştır. Allah esir maddesini yarattıktan sonra onu atomlar haline getirmiştir. Sonra bu atomları kütleler halinde birbirinden ayırarak bir kısmını yoğunlaştırmıştır. Bu kütleler içinde ilk katılışp yoğunlaşan kütle dünyamız olmuştur. Ancak dünyanın yayılıp düzenlenmesi ve üstünde insan neslinin yaşamasına elverişli hale gelmesi ise; göklerden sonra olmuştur. “Sonra da yeri yayıp döşedi”^[41] mealindeki ayet buna işaret etmektedir.

[37] Bediüzzaman Said Nursi, İşaratü'l-İ'caz, s. 391

[38] Enbiya Suresi, 30

[39] Hud Suresi, 7

[40] Bediüzzaman Said Nursi, İşaratü'l-İ'caz, s. 391-392

[41] Naziat Suresi, 30

*Dünya ve diğer
gezegenler
güneşle bir
bütün halinde
bulunuyordu.
Bu haliyle bütün
yıldızların ve
güneş sisteminin
bu mayiden
yaratıldığı sonucu
çıkmaktadır.*

*İmam-ı Gazali,
din adına
dünyanın
yuvarlaklığını
inkâr edeni dine
karşı cinayet
işlediğini
ifade etmekte
ve böylelerin
dine din
düşmanlarından
daha fazla zarar
verdiklerini
belirtmektedir.*

Dünyanın ilk yaratılışında su gibi bir madde vardır. Su sertleşip taş olmuştur. Taş zamanla Allah'ın izni ile toprak olmuştur. Her şeyi hikmetle yaratan Rabbimiz dünyayı ne su gibi yumuşak ne de taş gibi sert bırakmıştır. Çünkü ikisi de insanların istifadesine uygun değildir. Onun için hikmet sahibi Allah toprağı taşın üzerine sermiştir. Böylece canlıların istifadesi kolaylaşmıştır. Bu görüş ise, "Her şeyi sudan yarattık"^[42] mealindeki ayetle uygunluk göstermektedir.

Dünyanın yapısına has özellikler

Dünyanın yuvarlaklığı asırlardır hem Doğu hem de Batı dünyasını meşgul etmiştir. Said Nursi, toplumun kültür seviyesini nazara alarak dünyanın yuvarlaklığına geçen yüzyılın başlarında dikkat çekici bir açıklama getirmiştir. O insafli zihinlere hitap ederek yerin yuvarlaklığı konusunda, büyük İslam alimlerinin ittifak etmiş olduklarını onların eserlerinden deliller getirerek açıklamıştır.^[43] İmam-ı Gazali, din adına dünyanın yuvarlaklığını inkâr edeni dine karşı cinayet işlediğini ifade etmekte ve böylelerin dine din düşmanlarından daha fazla zarar verdiklerini belirtmektedir.

İslam alimlerinin eserlerindeki dünyanın yuvarlaklığı konusuna atıfta bulunan Said Nursi, aynı eserinde dünyanın yuvarlak olması gerektiğinin akli delillerini dini örneklerle (namaz, oruç gibi) de açıklamaktadır.

Küremiz dışındaki gök cisimleri arasında, Dünya şartlarını taşıyan ve hatta bizim gibi hayat sahiplerini barındıranlar var mı? Bu soruya dinî kaynaklarımızdan oldukça dikkat çekici cevaplar bulabiliyoruz. Talak sûresinde geçen "Allah yedi kat semayı yarattı ve arzı da onların misli gibi yedi kat yaratıp mahlukatına mesken yaptı"^[44] âyetinden İslâm âlimleri, -başka mânalar yanında- tıpkı 7 sema gibi, 7 ayrı arzın da var olduğu mânasını çıkarmışlardır. Hz. Peygamber'den (asm) rivayet edilen birçok hadislerde "arzar" ve "yedi arz" tâbirlerine yer verilir. Meselâ, Tirmizî'nin bir rivayetinde, dünya semasından sonra gelen yedi kat sema ve bunların her biri arasında bulunan 500 yıllık mesâfe belirtildikten sonra, her semada bir arz olmak üzere, toplam 7 arzın yer aldığı açıklanır.

Tirmizî hadisinde 500 yıl olarak ifade edilen zamanı nasıl hesaplamalıyız? Resûlullah (asm) devrinin şartlarında geçerli olan bir günlük ortalama yürüyüş mesafesi mi esas alınmalıdır? Yoksa, günümüz vasıtalarını mi esas alacağız? Zîra Kur'ân ve hadis her asra hitap eder. Günümüzü esas alacak isek hangi vasıtayı esas alacağız? Otomobili mi, uçağı mı, yoksa sun'î peykleri mi?

Görüldüğü gibi, bu meselede soruları çoğaltabilecek ve fakat açıklığı kesin cevap elde edemeyeceğiz. Kur'ân-ı Kerim'de, "gün"lerin 24 saatlik arzı

[42] Enbiya Suresi, 3

[43] Geniş bilgi bkzn. Bediüzzaman Said Nursi, Muhakemat, s. 83.

[44] Talak Suresi, 12

günler gibi anlaşılması gerektiğine dikkat çekilir: “Rabbinin katında bir gün, saydıklarınızdan bin yıl gibidir”^[45]

Kur’an’da geçen zaman ve mesafe mefhumlarında belli bir gizliliğin her vakit devam edeceğini anlamak için bir başka âyete bakıyoruz: “Melekler ve Cebrail, miktarı elli bin yıl olan o derecelere bir günde yükselir”^[46] Elli bin yılı, dünya yılına göre mi anlayacağız?

Günümüzde bir başka yıldan söz ediliyor: Işık Yılı. Kur’an-ı Kerim’in gizli âyetlerini açıklamakta başvurulan metod şudur: Âyet, ilk önce bir başka âyetle açıklanır, açıklayıcı âyet yoksa, ikinci olarak hadise başvurulur, hadis de yoksa karîneye vs.’ye başvurulur. Semâvî mesafelerin hesaplanmasında, Resûlullah (a.s.m.) bize bir başka ipucu vermektedir: “Senetu nûr” yani ışık yılı. Şu hadise bakalım: “Her şeyin mahiyetini anlamak için tefekkürde bulunun, düşünün. Fakat Allah’ın zâtı hususunda düşünmeyin. Zîra yedinci sema ile Allah’ın kürsüsü arasında yedi bin Işık Yılı mesafesi vardır. Zât-ı Zülcemal hazretleri (nin ilmi) bunun ötesini de kuşatmıştır.”^[47]

Acaba semâvî mesâfeleri belirtmek için “ışık yılı”nı mı esas almalıyız? Bu da çözüm isteyen bir sorudur. Şimdilik kesin bir şey söylemenin zorluğunu belirtmek için, bir başka olaya dikkat çekiyoruz: Resulûllah (a.s.m.)’in ruhu ve cesediyle, semâvâta gidip gelişi olan Mirac mucizesinin tasvirinde, bindiği vâsitalardan biri olan Burak’ın hızını belirtmek için: “Adımını, gözünün görebildiği en son noktaya koyardı.”^[48] buyurmaktadır.

Yedinci semânın ötelere ulaşan Mirac olayı, dünyevî zamanla çok kısa bir sürede meydana gelmiştir. Işık hızını çok çok aşan semâvî süratler, insanlığın hayal ve anlama gündemine bile son zamanlarda girmeye başlamıştır.

Dinimiz her asrın insanına ve her seviyedeki anlayışa hitap eder. 20. asır insanının anlamakta zorluk çektiği ayrıntıları, yedinci asır insanı anlayabilir miydi? Anlasa bile ne faydası olacaktı? Kur’an ve hadis günümüz insanının ancak anlayabileceği bir kısım fennî meselelerde ısrar etseydi, aklın almadığı, müşâhedenin ve zamanın ilmî anlayışının desteklemediği meselelerden bahsetmiş olmakla, İslâm dininin, asırlar boyu herkesçe toptan reddedilmesine mâkul bir gerekçeyi kendisi hazırlamış olmaz mıydı? Buna “hayır!” diyebilir miyiz? Bu sebeple, zamanla anlaşılacak bazı ipuçları vererek meseleleri gizli bırakmak en geçerli yoldur. Dinimiz onu yapmıştır. Ama kulluk, ibâdât, muâmelât hususlarında kesin ve net hükümler koymuştur.

Kâinatın Ölümü (kıyamet)

Madde tekamüle tabi olduğuna göre, bunun değişimi de kaçınılmazdır. Bu değişimin dağılmak, bozulmak ve parçalanmak şeklinde kendisini

[45] Hacc Suresi, 47

[46] Meâric Suresi, 4

[47] Aclûnî, Keşf’ıl-Hafâ, 1, 311

[48] Müslim, İman 259. İbrahim Canan, aynı eser, 5: 345

*Yedinci semânın
ötelere ulaşan
Mirac olayı,
dünyevî zamanla
çok kısa bir
sürede meydana
gelmiştir. Işık
hızını çok çok aşan
semâvî süratler,
insanlığın
hayal ve anlama
gündemine bile
son zamanlarda
girmeye
başlamıştır.*

Bir gün gelecek güneşteki ışığın ve ısının, kâinattaki bütün maddelerin enerjileri tükenecektir. Kâinatta enerji birikimi maksimuma ulaşınca, enerji akışı da bitecektir.

göstermesi tabiidir. Mevcut Kâinat nizamının bugünkü işleyiş haliyle ne kadar devam edeceği, onun bünyesindeki maddî değişimlerin neyi sonuç vereceği gibi konular, kâinatın bir sonu olup olmadığı meselesini ortaya çıkarmaktadır. Maddenin ezeliyeti olmadığı gibi, dünya hayatının da ebedi olmayacağı aynı şekilde kesindir. Bilindiği gibi kıyamet gününe ve ahirete iman, iman esasları içinde yer almakta ve Müslümanların bunu inkâr etmeleri mümkün değildir. Her şey gibi kâinat da tekamüle tabidir. Bu kanuna bağlı olan her şey ölüme mahkumdur. Bu gerçek Bediüzzaman'da şöyle ifadesini bulur:

“Şu kâinatın mevdi, mümkündür. Çünkü, bir şey kanun-u tekâmülde dahil ise, o şeyde alâküllihâl neşv ü nemâ vardır. Neşv ü nemâ ve büyümek varsa, ona alâküllihâl bir ömr-ü fitrî vardır. Ömr-ü fitrîsi var ise, alâküllihâl bir ecel-i fitrîsi vardır. Gayet geniş bir istikrâ' ve tettebbu ile sabittir ki, öyle şeyler mevtin pençesinden kendini kurtaramaz. Evet, nasıl ki insan küçük bir âlemdir, yıkılmaktan kurtulamaz; âlem dahi büyük bir insandır, o dahi ölmün pençesinden kurtulamaz. O da ölecek, sonra dirilecek veya yatıp, sonra subh-u haşirle (haşir sabahıyla) gözünü açacaktır. Hem, nasıl ki kâinatın bir nüsha-i musağğarası olan bir şecere-i zihayat, tahrip ve inhilâlden (dağılma) başını kurtaramaz; öyle de, şecere-i hilkatten teşâub etmiş (yaratılış ağacından şubelere ayrılmış) olan silsile-i kâinat tâmir ve tecdid için, tahripten, dağılmaktan kendini kurtaramaz. Eğer dünyanın ecel-i fitrîsinden evvel, İrâde-i Ezeliyenin izniyle, haricî bir maraz veya muharrîp bir hâdiseye başına gelmezse ve onun Sâni-i Hakîmi dahi ecel-i fitrîden evvel onu bozmasa, herhalde, hattâ fennî bir hesap ile, bir gün gelecek ki, “Güneş dürülüp toplandığı, • Yıldızlar döküldüğünde, • Dağlar yürütüldüğünde.”^[49] “Gök yarıldığı zaman. • Yıldızlar saçıldığı zaman. • Denizler kaynayıp birbirine karıştığı zaman.”^[50] mânâları ve sırları Kadîr-i Ezelinin izni ile tezâhür edip, o dünya olan büyük insan, sekerâta başlayıp acîb bir hırıltı ile ve müthiş bir savt ile fezâyı çınlatıp dolduracak, bağırıp ölecek, sonra emr-i İlâhî ile dirilecektir.”^[51]

Bir gün gelecek güneşteki ışığın ve ısının, kâinattaki bütün maddelerin enerjileri tükenecektir. Kâinatta enerji birikimi maksimuma ulaşınca, enerji akışı da bitecektir. Sonunda hayat ister istemez durarak, dünya yaşanmaz bir hale gelmekle kıyametin kopması kaçınılmaz olacaktır. Bu da kâinatın ölümü, yani sonu olacaktır.

İlmin bu yoldaki gelişmeleri kâinatın er-geç sona ereceğini ihtar ettiği gibi, fiziken de sabittir. “Güneş dürülüp toplandığında”^[52] ayetinin tefsirini yapan Said Nursî şöyle der:

“Şu kelâm, tekvir lâfzıyla, yani “sarmak ve toplamak” mânâsıyla parlak bir temsile işaret ettiği gibi, nazîrini dahi îmâ eder.

[49] Tekvir Sûresi, 1-3

[50] İnfitar Sûresi, 1-3

[51] Bediüzzaman Said Nursî, Sözlere, s.863-864

[52] Tekvir Sûresi, 1

Birinci: Evet, Cenâb-ı Hak tarafından adem ve esîr ve semâ perdelerini açıp, güneş gibi dünyayı ışıktandıran pırlanta-misâl bir lâmbayı, hazîne-i rahmetinden çıkarıp dünyaya gösterdi. Dünya kapandıktan sonra, o pırlantayı perdelerine sarıp kaldıracak.

İkinci: Veya, ziyâ metânını neşretmek ve zeminin kafasına ziyâyı zulmetle münâvebeten sarmakla muvazzaf bir memur olduğunu ve her akşam o memura metânını toplattırıp gizlettiği gibi, kâh olur bir bulut perdesiyle alış verişini az yapar, kâh olur ay onun yüzüne karşı perde olur, muâmelesini bir derece çeker, metânını ve muâmelât defterlerini topladığı gibi, elbette o memur bir vakit o memuriyetten infisâl edecektir. Hattâ hiçbir sebab-i azl bulunmazsa, şimdilik küçük, fakat büyümeye yüz tutmuş yüzündeki iki leke büyümekle, güneş, yerin başına izn-i İlâhî ile sardığı ziyâyı emr-i Rabbânî ile geriye alıp, güneşin başına sarıp, “Haydi, yerde işin kalmadı,” der, “Cehenneme git, sana ibâdet edip senin gibi bir memur-u musahharı sadâkatsizlikle tahkir edenleri yak” der.”^[53]

Buradan anlaşıldığı gibi, dünya hayatının bir sonu geleceğinin madde belirtileri olacaktır. Bunu doğrulayan diğer bir konu ise, güneşin “etken ömrü” bulunduğu gerçeğidir. Güneş enerjisinin tükeneneceği ilmi ve matematik hesaplamalarla günümüzde ispatlanabilmektedir. Bediüzzaman’ın “fennî bir hesap ile bir gün gelecek” şeklindeki ifadesi ile bu gerçeklere temas ettiği söylenebilir. Dünya bir imtihan salonudur. İmtihan bitince herkes dışarı çıkarılır, kağıtlar açılır, sonuçlar okunur. Dünyadan başka yer ise, herhalde ahiret olacaktır. Yine Said Nursi, dünyanın sonu ile ilgili olarak tevhid açısından şu görüşe de yer vermektedir:

“Eğer ecrâm-ı ulviyeden tek bir cirm (yıldız), kün emrine veya ‘Mihverinden çık’ hitâbına mazhar olunca, şu dünya sekerâta başlar. Yıldızlar çarpışacak, ecrâmlar dalgalanacak; nihayetsiz fezâ-i âlemde, milyonlar gülleri, küreler gibi büyük topların müthiş sadâları gibi vâveylâya başlar. Birbirine çarpışarak kıvılcımlar saçarak, dağlar uçarak, denizler yanarak, yüzü düzlenecek. İşte, şu mevt ve sekerât ile, Kadîr-i Ezeli kâinatı çalkalar, kâinatı tasfiye edip Cehennem ve Cehennem maddeleri bir tarafa, Cennet ve Cennetin mevadd-ı münâsibeleri başka tarafa çekilir; âlem-i âhiret tezâhür eder.”^[54]

Kısaca, kıyametin kopmasına hiçbir şey engel olamaz. Dünyanın harap olması ve ahiretin açılması dinen ve ilmen kesindir. Bu sonuçtan hiç kimse kaçamayacaktır. Dünyaya gelmek bizim elimizde olmadığı gibi.

Kâinatta yaratılan varlıklar

Allah, bütün kâinatı yarattıktan sonra, burada oturması ve yaşaması için başlıca iki grup varlık yaratmıştır:

1. Ruhâniler: Melekler, cinler ve şeytanlar

[53] Bediüzzaman Said Nursi, Sözlür, s. 690-691

[54] Bediüzzaman Said Nursi, Sözlür, s.865

Kıyametin kopmasına hiçbir şey engel olamaz. Dünyanın harap olması ve ahiretin açılması dinen ve ilmen kesindir. Bu sonuçtan hiç kimse kaçamayacaktır. Dünyaya gelmek bizim elimizde olmadığı gibi.

“İnsan, şu dünyaya bir memur ve misafir olarak gönderilmiş, çok ehemmiyetli istidad ona verilmiş ve o istidâdâta göre, ehemmiyetli vazifeler tevdi edilmiş. Ve insanı o gâyeye ve o vazifelere çalıştırmak için, şiddetli teşvikler ve dehşetli tehditler edilmiş.”

2. Cismaniler: Cansız ve bitkiler, hayvanlar ve insanlar.

Allah'ın bu kâinat sarayında yarattığı en son varlık nevi insandır. İnsanlar diğer varlıkların yaratılmasından sonra, hepsinden daha şerefli ve değerli bir varlık olarak yaratılmıştır. Bu kadar değerli olan insan dünyanın fani zevk ve eğlencelerine aldansa, sonsuz bir zararla karşılaşır. İnsanın hem meleklerle, hem de hayvanlara benzeyen yönleri vardır. Ancak pek çok yönleriyle de onlardan ayrılmaktadır. İnsan ve kâinat üzerine eğilen her aklın, karşısına çıkan ilk soru “insanın ne olduğu, nereden geldiği ve nereye gideceği”dir. İnsanlığın bu muammalı sırrını açıklayıp, ikna edici cevap veren yegâne kaynak Kur'an-ı Kerim'dir. Said Nursi'nin ifadesiyle:

“İnsan bir yolcudur. Sabavetten (çocukluktan) gençliğe, gençlikten ihtiyarlığa, ihtiyarlıktan kabre, kabirden haşre, haşirden ebede kadar yolculuğu devam eder.”^[55]

Dünyaya başıboş gelmeyen ve ilahi bir tasarrufa konu olan insan kâinatta kendisine has üstün bir mevkiin sahibi kılınmıştır. Onun bu üstünlüğü maddi ve manevi yapısındaki özelliklerinden ileri gelmektedir. Kabiliyet ve yetenek bakımından hiçbir varlık nevi ile kıyaslanamayacak durumdaki insan, varlık aleminde her şeyi idare ve düzenleme sorumluluğu altındadır. Bütün eşya üzerinde gücü ve yeteneği oranında tasarrufa yetkili kılınmıştır. Bediüzzaman, insanın varlık alemindeki yeri ve özelliklerini şu ifadeyle dikkatlerimize sunmaktadır:

“İnsan, şu dünyaya bir memur ve misafir olarak gönderilmiş, çok ehemmiyetli istidad ona verilmiş ve o istidâdâta göre, ehemmiyetli vazifeler tevdi edilmiş. Ve insanı o gâyeye ve o vazifelere çalıştırmak için, şiddetli teşvikler ve dehşetli tehditler edilmiş.”^[56]

Aynı konu ile ilgili şu ifadeler de çok dikkat çekicidir: İnsan “vazife ve mertebe noktasında, şu haşmetli kâinatın dikkatli bir seyircisi, şu hikmetli mevcudâtın belâgatlı bir lisân-ı nâtıkı ve şu kitâb-ı âlemin anlayışlı bir mütâlâacısı ve şu tesbih eden mahlûkatın hayretli bir nâzırı ve şu ibâdet eden masnuâtın hürmetli bir ustabaşısı hükmünde”^[57]dir.

Yine insan, “İslâmiyet'in terbiyesiyle tekemmül edip, insanîyet cihetinde, abdiyeti içinde bir sultan ve cüz'iyeti içinde bir küllî, küçüklüğü içinde bir âlemdir.”^[58]

İnsan ve diğer varlıklar

Kâinatın nizam ve intizamıyla insan arasında bir benzerlik vardır. İnsanın dışında, dünyada var olan maddi ve manevi bütün unsurlar insanda vardır. Kâinatta gördüğümüz muntazam işleyiş ile insan vücudundaki kâinat

[55] Bediüzzaman Said Nursi, Mesnev-i Nuriye, s. 353

[56] Bediüzzaman Said Nursi, Sözlere, s. 526

[57] Bediüzzaman Said Nursi, Sözlere, s. 525

[58] Bediüzzaman Said Nursi, Sözlere, s. 525

nizamına eş aynı mükemmellik ona göre Allah'ın varlık ve birliğine delil olmaktadır. Kâinatın unsurları ile insanı meydana getiren unsurlar terkip yönünden farklı değildir. İnsanı bu açıdan ele alan Bediüzzaman şu tahlilde bulunmaktadır: “İnsan denilen sarayın cevherleri, bir kısmı âlem-i ervahtan, bir kısmı âlem-i misalden ve Levh-i Mahfuzdan ve diğer bir kısmı da hava âleminden, nur âleminden, anâsır âleminden geldiği gibi; hâcâtı ebede uzanmış, emelleri semâvat ve arzın aktârında intişar etmiş, rabîtaları, alâkaları dünya ve âhiret edvârında dağılmış bir saray-ı acip ve bir kasr-ı gariptir.”^[59]

İnsan saray gibi bir binadır. O sarayın cevherleri ruhlar aleminden, misal aleminden, havadan, nurdan ve unsurlardan meydana gelmiştir. İhtiyaçları ebede kadar uzanmıştır. Bir başka ifadeyle “kâinattaki san'at-ı muntazamanın küçük bir mikyasta numunesi insanda vardır.”^[60] Böyle bir insan muhakkak ki, kendiliğinden, tesadüfen bir yaratılış olayının sonucu olarak meydana gelmemiştir. İnsan mahluk olmakla birlikte çok farklı özellikleriyle diğer varlıklardan farklılık arz eden, maddi ve manevi yapısıyla mükemmel bir varlıktır.

İnsanlar, Allah'a kulluk etmek, O'nu tanımak ve O'nun bütün kâinata tecelli eden kudret ve saltanatına nezaret etmekte meleklerle benzerler. Hatta insanların bu konuda daha kabiliyetli olduğu söylenebilir. Fakat insanda şerre iştahlı ve meyilli bir nefis bulunduğundan, manevi yükseliş ve düşüşe adaydır. Bediüzzaman buna şöyle işaret eder:

“Melâikeye, ubûdiyet-i külliyyede, nezâretin şümûlünde, mârifetin ihâtasında, Rubûbiyetin dellâllığında meleklerle benzer; belki insan daha câmi'dir. Fakat, insanın şerîre ve iştihâlı bir nefsi bulunduğundan, melâikenin hilâfına olarak, pek mühim terakkiyât ve tedenniyâta mazharıdır. Hem, insan, amelinde nefsi için bir haz ve zâtı için bir hisse aradığı için, hayvana benzer.”^[61]

İnsan nefis ve şeytana uyduğu zaman Ebu Cehil, Nemrut ve Firavunlar gibi alçalmakta, Allah'ın emirlerine uyduğu zaman peygamberler, sıddıklar ve veliler mertebesine yükselmektedir. Böylece manevi kemalatta melekleri bile geçebilmektedir. İnsanlarla hayvanların ortak olduğu nokta, ikisinin de yaptıkları işlerde ve hizmetlerde nefisleri için bir lezzet ve ücret aramalarıdır. İnsanın iki çeşit lezzet ve ücreti vardır. Biri cüz'i, hayvani ve muacceldir. Yani dünyada verilir. Mesela, insan hayır yaptığında ferahlar, kötülük yaptığında üzüldür. İkincisi, küllidir, melekidir, tecillidir. Yani dünyada yaptıklarının karşılığı ahirette verilecektir. Bediüzzaman hayvan gibi olmak isteyenlere şöyle demektedir:

[59] Bediüzzaman Said Nursi, Lem'alar, s. 328

[60] Bediüzzaman Said Nursi, Mektubat, s.391

[61] Bediüzzaman Said Nursi, Sözler, s. 573-574

*İnsanlar, Allah'a
kulluk etmek,
O'nu tanımak
ve O'nun bütün
kâinata tecelli
eden kudret
ve saltanatına
nezaret etmekte
meleklerle
benzerler. Hatta
insanların bu
konuda daha
kabiliyetli olduğu
söylenebilir.*

İnsanın görüş ve anlayış ufku çok geniştir. Fikir ışığı sayesinde eşyayı analiz ve sentez kabiliyetine sahiptir. İnsanlar akıl ve fikir sebebiyle yalnızca bulunduğu zamanla değil, geçmiş ve gelecek zamanla ilgili bir hüviyete sahiptir. Bunlardan lezzet ve elem alabilir.

“Hayvan gibi olamazsın. Çünkü, hayvanın mazi ve müstakbeli yok. Ne geçmişten elemeler ve teessüfler alır ve ne de gelecekte endişeler ve korkular gelir. Lezzetini tam alır. Rahatla yaşar, yatar, Hâlıkına şükreder.”^[62]

Özetle söylemek gerekirse, insan “eğer nefis ve şeytanı dinlerse, esfel-i sâfilîne düşer. Eğer Hak ve Kur’ân’ı dinlerse, âlâ-yı illiyîne çıkar, kâinatın bir güzel takvîmi olur.”

İnsanın özelliği, “Mazi ve müstakbelle alakadar olmasıdır. Hayvan bu iki zamanı bihakkın düşünenecek bir idrake malik değildir.”

İnsanın, “Gerek enfüsü, gerek afaki, yani dahili ve harici şeylere taallük eden idraki, külli ve umumidir.”

İnsanın mahiyeti ulvidir, değeri yüksektir, kemali sonsuzdur. Hayvanlar ise bunların tersidir. Allah insanların kuvvelerine ve duygularına yaratılıştan bir sınır çizmemiş, serbest bırakmıştır. Halbuki diğer hayvanların kuvve ve duyguları sınırlıdır. Yaratılıştan bir kayıt altındadır. İnsanın her bir kuvvesi sınırsız bir mesafede dolaşabilmek vasfına sahiptir. Böylelikle insan, Allah’ın bütün isimlerine mazhar olabilmektedir. Eğer insanın duygularına sınır konulsaydı, hayvan gibi küçük bir daire içinde sıkışıp kalırdı.

Resul-i Ekrem’den (a.s.m.) nakledilen bir hadiste şöyle buyrulur: “İnsanoğlunun mal ve altın dolu iki vadisi olsa (kanaat etmeyip) üçüncü bir vadiyi de ister. Onun karnını ancak toprak doyurur.”^[63]

İnsanın görüş ve anlayış ufku çok geniştir. Fikir ışığı sayesinde eşyayı analiz ve sentez kabiliyetine sahiptir. İnsanlar akıl ve fikir sebebiyle yalnızca bulunduğu zamanla değil, geçmiş ve gelecek zamanla ilgili bir hüviyete sahiptir. Bunlardan lezzet ve elem alabilir. Elemlerin kaybolmasından sevinç, lezzetlerin kaybolmasından elem duyabilir. İnsan lezzet cihetinde hayvanlardan çok geri kalmaktadır. Onlar geçmişten elem ve gelecekte korku duymazlar. Fakat insan akıl sahibi olduğu için geçmişten gelen elemeler ve gelecekte gelen korkuları azıcık gayr-ı meşru lezzetini hiçe indirmektedir. Bu duyguların ne kadar değerli olduğunu şu sözlerden anlayabiliriz:

“Cenab-ı Hak tarafından mükerrem kılınan insanın cevher-i ruhunda ekilen ve rakamlara sığmayan istidatlar var. Bu istidatların altında, hesaba gelmeyen kabiliyetler var. Ve bunlardan neşet eden, hadde gelmeyen meyiller var. Ve bunlardan husule gelen gayr-ı mütenahi efkâr ve tasavvurat var.”^[64]

Görülüyor ki, insan her yönden varlıkların en mükemmelidir. Buna göre insan, yaratıcısına karşı sorumluluklarını idrak ederek yaşamak zorundadır. Bu durum insanın varlıklar içinde en mükemmel surette yaratılmış olmasının tabii bir sonucudur. İnsanın hayvanlarla kıyas edilemeyen üstün tarafı

[62] Bediüzzaman Said Nursi, Asa-yı Musa, s. 31-32

[63] Müslim, II, 725

[64] Bediüzzaman Said Nursi, İşaratü'l-İ'caz, s.94

budur. Allah'ın insana verdiği maddi ve manevi özellikler ise sayılamayacak kadar çoktur. Hücrelerden başlayarak bedenin çalışmasındaki mükemmellik pek çok ilmin anlatmakla bitiremediği konulardandır. Rızıkın kaynağı ve beslenme şartları akılları hayrette bırakacak derecededir.

İnsandaki duygular

İnsan sadece maddi bir uzuv yığınınından ibaret değildir. İnsanın moral yönü ve manevi yapısı ise harikadır. Bediüzzaman'ın bu konudaki tespitleri de dikkate değer:

“Nasıl ki mide bir rızık ister; öyle de, kalb ve ruh ve akıl ve göz ve kulak ve ağız gibi insanın lâtifeleri ve duyguları dahi Rezzâk-ı Rahîmden rızıklarını isterler ve müteşekkîrâne alırlar.”^[65]

İnsanda inanma duygusu yaratılıştan konulmuştur. Hayat iman ile istikamet bulur. İnsan mükerrer bir varlık olduğu için, daima hakkı ve hakikati arar. İnsandaki bütün duygular hayat boyunca böyle bir arayış içindedirler. Bu duygunun özünde iman cevheri vardır. İnsanın yaratılış amacı Kur'an'da “Allah'ı tanımak ve ibadet etmek” olarak özetlenir. Söz konusu ayetten hareketle Bediüzzaman şunları söylemektedir:

“İnsanın bu dünyaya gönderilmesinin hikmeti ve gayesi Hâlık-ı Kâinatı tanımak ve Ona iman edip ibadet etmektir. Ve o insanın vazife-i fitratı ve fariza-i zimmeti, mârifetullah ve iman-ı billâhtır ve iz'an ve yakîn ile vücudunu ve vahdetini tasdik etmektir.

Evet, fitraten daimi bir hayat ve ebedî yaşamak isteyen ve hadsiz emelleri ve nihayetsiz elemeleri bulunan biçare insana, elbette o hayat-ı ebediyenin üssül-esası ve anahtarı olan iman-ı billâh ve mârifetullah ve vesilelerinden başka olan şeyler ve kemâlâtlar o insana nisbeten aşağıdır. Belki çoğunun kıymetleri yoktur.”^[66]

İnsanın gayesi, Allah'a iman edip emirlerine uygun şekilde yaşamaktır. İşte ancak böyle bir “İmân, insanı insan eder; belki, insanı sultan eder. Öyle ise, insanın vazife-i asliyesi imân ve duâdır.”^[67]

İnsanın, bir dine bağlılık ihtiyacını yaratılıştan getirdiği genellikle kabul edilir. İnsanlığın dinsiz yaşayamayacağı şeklindeki hüküm, bu esastan çıkarılmıştır. İnsanın dine bağlılık ihtiyacını Bediüzzaman şöyle ifade eder:

“Elbette ve elbette dinsiz, başıboş yaşamazlar. Ve olamazlar. En dinsi de dine iltica etmeye mecburdur. Çünkü, acz-i beşeri ile beraber hadsiz musibetler ve onu inciten hâricî ve dahilî düşmanlara karşı istinat noktası ve fakrıyla beraber hadsiz ihtiyâcâta müptelâ ve ebede kadar uzanmış arzularına medet ve yardım edecek istimdad noktası, yalnız ve yalnız Sâni-i Âlemi tanımak ve iman etmek ve âhirete inanmak ve tasdik etmekten

*“İnsanın
bu dünyaya
gönderilmesinin
hikmeti ve gayesi
Hâlık-ı Kâinatı
tanımak ve
Ona iman edip
ibadet etmektir.
Ve o insanın
vazife-i fitratı ve
fariza-i zimmeti,
mârifetullah ve
iman-ı billâhtır
ve iz'an ve yakîn
ile vücudunu ve
vahdetini tasdik
etmektir.*

[65] Bediüzzaman Said Nursi, Şualar, s.277

[66] Bediüzzaman Said Nursi, Şualar, s.166

[67] Bediüzzaman Said Nursi, Sözler, s. 502

*Dinler
gönderilmeseydi
insanlık insan
olmak kabiliyet
ve yeteneğini
taşımasına
rağmen hayvanlık
derecesinde
kalacaktı. İnsanın
kendi bünyesinde
maddi ve manevi
gelişmesi için
din mutlaka
gereklidir.*

başka, uyanmış beşerin çaresi yok... Kalbin sadefinde din-i hakkın cevheri bulunmazsa, beşerin başında maddî, mânevî kıymetler kopacak ve hayvanatın en bedbahtı, en perişanı olacak.”^[68]

İnsanlığın sonsuz acizliği ile birlikte sınırsız musibetlere ve düşmanlarına karşı dayanak noktası; fakirliğiyle birlikte sınırsız ihtiyaçlarla karşı karşıya olan ve sonsuz isteklerine yardım edecek imdat noktası, yalnızca Allah’ı tanıyıp iman etmek ve ahireti tasdik etmekten başka çaresi yoktur. Yani insan sadece bu kısacık, fırtınalı dünya hayatı için yaratılmamıştır. Belki ebede uzanmış istekleri, ebedi yaşamayı gerektirmektedir.

Dinin ve bir iman sorumluluğunun gereğine inanan insan, ancak şu ölçünün ışığında tek bir Allah inancına sahip olmak zorundadır: “Kur’an’ın desâtirindedir (düsturlarındandır) ki, Cenâb-ı Hakkın mâsivâsından (yaratıklarından) hiçbir şeyi, ona taabbüd (ibadet) edecek bir derecede kendinden büyük zannetme. Hem, sen kendini hiçbir şeyden tekebbür edecek derecede büyük tutma. Çünkü mahlûkat mâbûdiyetten uzaklık noktasında müsâvi oldukları gibi, mahlûkiyet nisbetinde de birdirler.”^[69]

Böylece kendi kendine uluhiyet davasındaki Firavunlar, Nemrudlar, Budalar vb. yaratıklardan hiçbir şey tapılmaya layık olmadığı gibi, her şeyin Allah’ın yaratığı olmak bakımından birbirine karşı üstünlük hakkı da yoktur. Bu nedenle insanın mutlak bir Allah inancına bağlı olması zorunludur.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, dinler gönderilmeseydi insanlık insan olmak kabiliyet ve yeteneğini taşımasına rağmen hayvanlık derecesinde kalacaktı. İnsanın kendi bünyesinde maddi ve manevi gelişmesi için din mutlaka gereklidir. Dolayısıyla aynı ihtiyaç, tabiatıyla cemiyetler ve milletler için de zorunludur.

İslam’da iman ile akıl birbirini inkâr etmeyen değerlerdir. İman akıldan, akıl da imandan ayrı düşünülemez. Çünkü iman aklın kullanılmasıyla yapılan bir tercihtir ve Allah’ın bir teklifidir. Aklın imanı kabul edip etmemesi onun tercihinin bağlıdır. Fakat insan, iman veya inkâr şeklinde yaptığı tercihin sorumluluğuna ve sonuçlarına katlanmak zorundadır.

İmanı akıl ile kıyaslayarak tercih konusu yapmanın imkânı yoktur. Çünkü Said Nursi’nin belirttiği gibi İslam’ın hiçbir meselesi yoktur ki, akla aykırı olsun. Yine ona göre, “akıl ve ilim ve fen hükmettiği istikbalde, elbette bürhan-ı aklîye istinad eden ve bütün hükümlerini akla tesbit ettiren Kur’an hükmedecek.”tir.^[70] Yani, İslam’ın akılla açıklanamayacak ve akla ters düşecek bir meselesi bulunmadığı açıkça anlaşılmaktadır.

İnsandaki kuvve(t)ler

İnsanın psikolojik tahlilini yaparken, kendiliğinden ortaya çıkan diğer bir konu da, onun ahlaki yönü olmaktadır. Ahlak konusunu anlayabilmek

[68] Bediüzzaman Said Nursi, Eski Said Dönemi Eserleri, s. 328-329

[69] Bediüzzaman Said Nursi, Lem’alar, s. 289

[70] Bediüzzaman Said Nursi, Eski Said Dönemi Eserleri, s. 330

için, insanda hâkim olan kuvvetlerin, duyguların tahlil edilmesi gerekmektedir. Önce şu sözlere bir göz atalım:

“Tagayyür, inkılap ve felaketlere maruz ve muhtaç şu insan bedeninde iskân edilen ruhun yaşayabilmesi için üç kuvvet ihdas edilmiştir.”

İnsanoğlunun hayatını devam ettirebilmesi, karşılaştıkları felaketler karşısında kendilerini korumak için onların fitratlarına konulmuş kuvvetler şöyle sınıflandırılmaktadır:

Birincisi: “Menfaatleri celp ve cezb için kuvve-i shehiyye-i behimiye”

İkincisi: “Zararlı şeyleri def için kuvve-i sebuiye-i gadabiye”

Üçüncüsü: “Nef’ ve zararı, iyi ve kötüyü birbirinden temyiz için kuvve-i akliye-i melekiyedir.”^[71]

Bunlar, şehvet, öfke ve akıl olarak kısaltılabilir. Lakin, insandaki bu kuvvetlere dinler vasıtasıyla bir sınır tayin edilmişse de, fitraten tayin edilmiş olduğundan, bu kuvvetlerin her birisi, tefrit (çok geri), vasat (orta), ifrat (çok aşırı) olmak üzere üç mertebeye ayrılırlar.

Kuvve-i shehiyye: Faydalı şeyleri kazanma, alma kuvvetidir. “Kuvve-i shehiyenin tefrit mertebesi “humud”dur. Yani ne helale ve ne de harama şehveti, iştihası yoktur. İfrat mertebesi “fücür”dur. Yani namusları ve ırzları payımal etmek iştihasında olur. Vasat mertebesi ise “iffet”tir. Yani helaline şehveti var, harama yoktur.”^[72]

Şehvet duygusu sadece cinsi isteklerle ilgili bir duygu değildir. Kuvve-i shehiyenin yemek, içmek, uyumak ve konuşmak gibi teferruatı da vardır ve bunların da üç mertebesi mevcuttur. Şehvi kuvvetin ifrat mertebesi tehlikeli olduğu gibi tefrit mertebesi de tehlikelidir. Allah’ın insanlara verdiği istikametli yolu terk etmiş olur. Bediüzzaman’ın ifadesiyle, “İnsandaki kuvve-i shehiyye, selametli istikameti ve iffeti zayi etse, ifratla musibetli, rezaletli fücra, fuhşa ve tefritle humuda, yani nimetlerdeki zevk ve lezeten mahrumiyete düşer ve o manevi hastalığın azabını çeker.”^[73]

Kuvve-i gadabiye: Zararlı şeyleri def etme duygusudur. “Kuvve-i gadabiyenin tefrit mertebesi, cebanettir ki korkulmayan şeylerden bile korkar. İfrat mertebesi tehevürdür ki, ne maddi ve ne manevi hiçbir şeyden korkmaz. Bütün istibdadlar, tahakkümler, zulümler bu mertebenin mahsulüdür. Vasat mertebesi ise şecaattir ki, hukuk-u diniye ve dünyeviyesi için canını feda eder, meşru olmayan şeylere karışmaz.”^[74]

Kuvve-i akliye: Zarar ve menfaati ayıran, iyi şeyleri kabul, kötü şeyleri reddeden duygudur. “Kuvve-i akliyenin tefrit mertebesi gabavettir ki,

“Tagayyür,
inkılap ve
felaketlere
maruz ve
muhtaç şu insan
bedeninde iskân
edilen ruhun
yaşayabilmesi için
üç kuvvet ihdas
edilmiştir.”

[71] Bediüzzaman Said Nursi, İşaratü'l-İ'caz, s. 45

[72] Bediüzzaman Said Nursi, İşaratü'l-İ'caz, s. 45

[73] Bediüzzaman Said Nursi, Şualar, s. 961-962

[74] Bediüzzaman Said Nursi, İşaratü'l-İ'caz, s. 45

*İnsan,
hayvanların
aksine olarak,
hayata lâzım
her şeye karşı
cahildir, her
şeyi öğrenmeye
mecburdur.
Hadsiz eşyaya
muhtaç olduğu
için, çok cahildir.*

hiçbir şeyden haberi olmaz. İfrat mertebesi cerbezidir ki, hakkı batıl, batılı hak suretinde gösterecek kadar aldatıcı bir zekaya malik olur. Vasat mertebesi ise hikmettir ki, hakkı hak bilir, imtisal eder; batılı batıl bilir, içtinap eder.”^[75]

Bediüzzaman, insanın bu kuvvesinin itidalı kaybedip safsatalara düşmesi sonucunda, inanca ait bağlarını keseceğini ve ebedi hayatını yırtıp atacacağını da ifade etmiştir.

Bu üç duygunun vasat dereceleri olan iffet, şecaat ve hikmet; ilahi dinlerin bu sınırsız duygulara çizdiği sınır ve üzerinde olunmasını emrettiği istikamet hali olmaktadır. Yukarıda saydığımız dokuz mertebenin altısı zülümdür, üçü adl ve adalettir. Sırat-ı müstakimden maksat da iffet, şecaat ve hikmet mertebeleridir. Çünkü, insanın ahlakında en rahat, en faydalı, en kısa, en selametli yol, sırat-ı müstakimdir. Zira, “hayat-ı şahsiye ve hayat-ı içtimaiyenin bütün yollarında, istikamet en faydalı ve kolay ve kısıdır. Ve sırat-ı müstakim kaybedilse, o yollar pek belalı ve uzun ve zararlı olur.”^[76]

İnsan yaratılmışların en şereflisi olarak yaratılmıştır. Bir ayet-i kerimede şöyle buyrulur: “Yemin olsun ki Biz Âdemoğullarına ikramda bulunduk, onlara karada ve denizde binekler verdik, onları hoş ve tertemiz nimetlerle rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın pek çoğundan üstün kıldık.”^[77]

İnsan, hayvanların aksine olarak, hayata lâzım her şeye karşı cahildir, her şeyi öğrenmeye mecburdur. Hadsiz eşyaya muhtaç olduğu için, çok cahildir. Hayvan ise, dünyaya geldiği vakit, hem az şeylere muhtaç, hem muhtaç olduğu şeyleri bir iki ayda, belki bir iki günde, bazen bir iki saatte bütün hayat şartlarını öğrenir. Güya bir başka âlemde tekemmül etmiş, öyle gelmiş. İnsan ise, bir iki senede ancak ayağa kalkar, on beş senede ancak menfaat ve zararı fark eder.^[78]

İnsanda ölüm düşüncesi

Ölüm, Kur’an’ın bize öğrettiğine göre hayatın sona ermesi değil; bilakis ebedi bir hayatın başlangıcıdır. Hayat yaratıldığı gibi ölüm de yaratılmıştır. Bu hususta Bediüzzaman şöyle demektedir:

“Mevt dahi hayat gibi mahlûktur; hem bir nimettir. Mevt, vazife-i hayattan bir terhistir, bir paydostur, bir tebdil-i mekândır, bir tahvil-i vücuttur, hayat-ı bâkiyeye bir davettir, bir mebedir, bir hayat-ı bâkiyenin mukaddimesidir.”^[79] “Ölüm, ehl-i iman için bir terhistir. Ecel terhis tezkeresidir, bir tebdil-i mekândır, bir hayat-ı bâkiyenin mukaddimesi ve kâpısıdır. Zindan-ı dünyadan çıkmak ve bağıştan-ı cinâna bir uçmaktır.

[75] Bediüzzaman Said Nursi, İşaratü'l-İ'caz, s. 46

[76] Bediüzzaman Said Nursi, Şualar, s. 962

[77] İsrâ Süresi, 70

[78] Bediüzzaman Said Nursi, Mektubat, s. 555-556

[79] Bediüzzaman Said Nursi, Mektubat, s. 18

Hizmetinin ücretini almak için huzur-u Rahmân'a girmeye bir nöbettir ve dâr-ı saadete gitmeye bir davettir.”^[80]

Kur'an-ı Kerim'de, “Her nefis (can) ölümü tadacaktır.”^[81] ayetinden hareketle Bediüzzaman ölümde hayat gerçeğini şu ifadelerle ifade etmektedir:

“Nev-i insanî bir nefistir; dirilmek üzere ölecek. Ve küre-i arz dahi bir nefistir; bâki bir surete girmek için o da ölecek. Dünya dahi bir nefistir; âhîret suretine girmek için o da ölecek”^[82]

Toprağa atılan tohumun çürüyüp açılması, hava aleminde sümbül olarak hayat bulmasını sonuç vermektedir. Tohum için bu şekilde bir çürüme yani ölüm, tohum olarak hayata devam etmekten daha değerli bir durumdur. Aynen onun gibi ölümle toprağa atılan insan da ebedi saadet sümbülünü verecektir. Bu görüşün ışığında ölüm, yeni bir hayatın başlangıç safhası olmaktadır. Said Nursi, bir başka ifadesinde ölümün mahiyetini şöyle değerlendirmektedir:

“Mevt idam değil, hiçlik değil, fenâ değil, inkıraz değil, sönmek değil, firak-ı ebedî değil, adem değil, tesadüf değil, fâilsiz bir in'idam değil. Belki, bir Fâil-i Hakîm-i Rahîm tarafından bir terhistir, bir tebdil-i mekândır. Saadet-i ebediye tarafına, vatan-ı aslilerine bir sevkıyattır. Yüzde doksan dokuz ahbabın mecmaı olan âlem-i berzaha bir visal kapısıdır.”^[83]

Bu sözlerde de görüldüğü gibi ölüm, İslam inancında bir sona erişin, bir bitişin ifadesi değildir. Tersine ölüm, ebedi ve yeni bir hayatın başlangıcıdır. Hayat vazifesinden bir paydostur. Ölümün insandan istediği şey, yaratılışın gayesini bilen bir insan olarak yaşamak ve kabirde başlayan hayatın gereklerine göre hazırlanmaktır. Ölüm hayat kadar değerli ve çok hikmetleri bulunmaktadır. İslam'ın telkin ettiği ölüm düşüncesi hayata, akıl ve imanla bakmayı ders vermektedir. İnsana kabir kapısına kadar arkadaşlık edecek değerler, gerçek dost ve kurtarıcı değillerdir. Bitmek tükenmek bilmeyen emellerin ve hayallerin, beklenmedik bir anda ecelin ölüm darbesiyle yıkılabileceğini, “lezzetleri tahrip eden acılaştırıcı ölümü çok zikrediniz” mealindeki hadisin manası ışığında düşünmelidir.

Sonuç

İnsan bu madde aleminin ötesinde ebedi bir hayatın mutlak adayı durumdadır. İnsanın yaratılıştan getirdiği duygular ve manevi şahsiyeti, onun ceza ve mükafat göreceği bir aleme gideceğinin kesin delilidir. Akıl, ruh, his gibi bütün duygular, yaşadığımız şu alemde eserlerini göstermekte ve sonuçlar vermektedir. Bu durumda insanın elle tutulamayan duyguları, maddi hayat gerçeğinden başka manevi bir hayatın varlığına delil olmaktadır.

[80] Bediüzzaman Said Nursi, Şualar, s. 34

[81] Enbiya Suresi, 35

[82] Bediüzzaman Said Nursi, Lem'alar, s.518

[83] Bediüzzaman Said Nursi, Mektubat, s.380-381

*“Mevt idam değil,
hiçlik değil, fenâ
değil, inkıraz
değil, sönmek
değil, firak-ı ebedî
değil, adem değil,
tesadüf değil,
fâilsiz bir in'idam
değil. Belki, bir
Fâil-i Hakîm-i
Rahîm tarafından
bir terhistir, bir
tebdil-i mekândır.*